

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО І ВИРОБНИЧОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

Бабич В.П., д.е.н., професор, Третяк В.П., к.е.н., доцент
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

В статті проаналізовано сучасну систему державного регулювання соціальної сфери. Здійснено оцінку найбільш важливих напрямків соціального розвитку Харківського регіону. Визначено пріоритети стратегії соціального розвитку і підвищення добробуту населення.

Ключові слова: соціальна сфера, соціально-економічний розвиток, стратегія, пріоритет, регіон.

В статье проанализирована современная система государственного регулирования социальной сферы. Осуществлена оценка наиболее важных направлений социального развития Харьковского региона. Определены приоритеты стратегии социального развития и повышения благосостояния населения.

Ключевые слова: социальная сфера, социально-экономическое развитие, стратегия, приоритет, регион.

The modern system of the state adjusting of social sphere is analysed in the article. Estimation of the most essential directions of social development of Kharkov is carried out. Certain priorities of strategy of social development and increase of welfare of population.

Key words: social sphere, socio-economic development, strategy, priority, region.

Постановка проблеми. Структура і зміст концепції розвитку області визначаються соціальними потребами, напрямками науково-технічного розвитку, розвиненістю ринкової інфраструктури регіону. Розвиток соціальної сфери є передумовою інноваційного розвитку науково-технічного і виробничого комплексу України та її регіонів. Система державного регулювання соціальної сфери, її методологія та практика повинні бути спрямовані на досягнення стратегічної мети – прискорення науково-технічного розвитку і підвищення ефективності функціонування виробничого комплексу регіону.

У сучасний період регіональні умови і фактори розвитку справляють винятково значний вплив на всі сторони життя суспільства. Диверсифікація форм власності призвела до різкого скорочення державного сектора в економіці, створення значної кількості підприємств різних організаційно-правових форм і, як наслідок, до ослаблення державного та регіонального регулювання і управління соціально-економічним і науково-технічним розвитком [1, с.152-153]. Сучасні програми переходу до ринку, численні декларації, законодавчі та нормативні акти, як правило, містять слабкі розділи з регіональної політики і не передбачають будь-якої суцільної системи заходів в галузі науково-технічного розвитку. Недоврахування регіональних аспектів суспільних відносин уже призвело до різкого загострення протиріч у регіонах, падіння обсягів виробництва.

Концепція розвитку області визначається насамперед соціальними потребами, напрямками науково-технічного розвитку, розвиненістю ринкової інфраструктури регіону. Вона, як правило, містить наступні програми: маркетинг соціальних потреб, розвиток науки і наукових досліджень, підготовка кадрів і освіта, використання природних ресурсів і природоохоронні заходи, науково-технічний прогрес в основних галузях промисловості і сільського господарства, розвиток виробничої інфраструктури, розвиток ринкової інфраструктури, розвиток підприємництва, регіональне управління і стимулювання науково-технічного розвитку області. Все вищевикладене дозволить повніше використати природний, виробничий, науково-технічний, кадровий потенціал регіону, допоможе вийти із кризового становища, що створилося, за рахунок максимального використання природних ресурсів.

В умовах інтеграційних процесів головним завданням є мобілізація зусиль усіх гілок влади на забезпечення продуктивного використання, збереження та відновлення матеріально-сировинного, демографічного, трудового, виробничого, рекреаційного та інших потенціалів кожного територіального утворення країни. Цьому повинні сприяти активна інноваційно-інвестиційна діяльність господарських структур, раціональна територіальна організація продуктивних сил країни, визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів [3].

Аналіз літератури. Проблеми розвитку соціальної сфери і науково-технічного і виробничого комплексу регіону висвітлені у працях таких українських вчених, як: О.Бакаєв, С.Бандур, Т.Заєць, М.Герасимчук, В.Куценко, В.Гєєць та інші. Дослідження проблем розвитку та реалізації соціальної політики на рівні регіону останнім часом присвятили свої дослідження В.І.Куценко [1; 2; 3], С.І.Бандур, Б.М.Данилишин [1; 2], Л.В.Дейнеко, Т.А.Заєць, В.С.Міщенко, М.А.Хвесик, Я.В.Коваль, О.В.Кухленко, Л.Г.Чернюк, А.В.Степаненко та інш. Але у роботах зазначених авторів (за винятком В.І.Куценко) ще недостатня увага приділена реалізації соціальної політики на рівні конкретного регіону в умовах перехідної економіки; комплексному підходу до її розв'язання. З цієї точки зору регіональні аспекти соціального розвитку потребують подальшого вивчення.

Метою статті є визначення пріоритетів стратегії соціального розвитку і підвищення добробуту насе-

лення Харківщини у контексті прискорення науково-технічного розвитку і підвищення ефективності функціонування виробничого комплексу регіону.

Виклад основного матеріалу. Найбільш важливими напрямками соціального розвитку Харківщини є наступні: реальні доходи та витрати; колективні, громадські та особисті послуги; торгівля та ресторанне господарство; житлово-комунальне господарство; транспортне обслуговування населення; освіта; охорона здоров'я; культура; туризм, рекреаційна діяльність [4].

Стратегічною метою соціального розвитку Харківщини і підвищення добробуту населення є поступове збільшення реальних доходів населення на основі зменшення надмірної їх диференціації між різними категоріями населення та належного соціального забезпечення [5]. Харківська область має такі шанси та переваги для зростання рівня життя населення і подолання бідності в найближчій перспективі: поступове зростання середнього рівня і темпів доходів населення, покращення співвідношення між середньою заробітною платою та прожитковим мінімумом; високий професійно-освітній рівень працюючого населення і велика частка зайнятих у наукоміській сфері виробництва; наявність потужного промислового комплексу з галузями, що забезпечують високі темпи зростання доходів населення; значний економічний потенціал адміністративного центру області, що дає змогу залучити додаткові інвестиції в економіку, сприяючи розвитку соціальної сфери [6].

Обмеження і загрози при цьому наступні: нестача зовнішніх та внутрішніх інвестицій для інтенсивного розвитку галузей спеціалізації регіону; недосконалість галузевої структури економіки, внаслідок чого поширюється структурне безробіття, неповна зайнятість населення, що знижує рівень доходів населення; значні міжгалузеві і територіальні диспропорції в оплаті праці; неефективне використання людського капіталу, що обмежує можливості підвищення реальних доходів населення; тінізація економіки.

Фактори перспективного розвитку такі: забезпечення поступового та усталеного зростання ВВП на основі впровадження інноваційного типу економіки, залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій в економіку області (насамперед, у пріоритетні галузі з високою окупністю витрат) та розвиток підприємництва як джерела робочих місць; удосконалення територіально-галузевої структури господарства області, надання пріоритету наукомістким галузям (особливо ракетно-космічній, авіабудуванню); розвиток соціальної інфраструктури, розширення сфери послуг; упровадження та реалізація ефективних заходів щодо адресної підтримки малозабезпечених сімей.

Заходи щодо підвищення рівня життя населення такі:

- ліквідація заборгованості з виплат заробітної плати та звуження сфери прихованого і структурного безробіття;
- збільшення сукупних доходів населення на основі випереджаючого зростання номінальної заробітної плати порівняно з підвищенням споживчих цін, удосконалення тарифної системи оплати праці, поширення сфери її колективно-договірного регулювання;
- формування ефективної системи адресної соціальної допомоги населенню;
- розвиток системи соціального страхування, здійснення пенсійної реформи на принципах справедливості, розвиток недержавного пенсійного страхування.

Пріоритетними напрямками розвитку сфери послуг Харківщини є:

- подальше зростання мережі закладів, які надають послуги, особливо по догляду за людиною та санітарно-гігієнічні (хімічстка, пральня);
- розвиток економічно доступних і малих об'єктів побутового обслуговування в поєднанні з підприємствами, зорієнтованими на надання комплексу послуг високої якості;
- широке застосування новітніх технологій надання послуг і технічних засобів.

Метою розвитку житлово-комунального господарства Харківщини на період до 2015 р. є нарощування обсягів надання та кардинальне поліпшення якості відповідних послуг згідно з сучасними засадами організації середовища життєдіяльності населення, орієнтованого на забезпечення належних передумов для ведення здорового способу життя.

Першочергові заходи щодо розвитку житлового фонду включають:

- модернізацію та реконструкцію фізично і морально застарілого житлового фонду, введеного в експлуатацію на початкових етапах індустріального домобудівництва;
- розвиток житлового фонду, призначеного для відселення мешканців таких житлових будинків;
- формування муніципального фонду соціального житла, що безоплатно надаватиметься малозабезпеченим та іншим пільговим категоріям населення на умовах оренди;
- стимулювання та виконання програм молодіжного житлового будівництва, повномасштабне становлення іпотечного житлового кредитування та процедури бюджетного страхування будівельних ризиків;
- сприяння комплексному розвитку мікрорайонів, насамперед нової та садибної забудови;
- подальшу реконструкцію мікрорайонів історичної забудови.

Водночас пріоритетним залишиться введення в експлуатацію житла підвищеної комфортності за кошти

інвесторів та фізичних осіб (у тому числі на засадах різних видів довгострокового кредитування), а також реалізація великих інвестиційних проектів громадського будівництва, які мають загальнодержавне значення.

У складі міського житлового фонду очікується збільшення кількості багатоповерхових будинків, зведених в основному в спальних районах, та частки житлових будинків садибного типу.

Активізуватиметься впровадження ефективних організаційно-економічних механізмів надання житлово-комунальних послуг, зокрема шляхом перекаладення правової відповідальності за діяльність з експлуатації житлового фонду і прибудинкових територій на колективи мешканців (об'єднання співвласників багатоквартирних будинків та власників садибної забудови), організовані як самостійні юридичні особи, що сприятиме скороченню відповідних бюджетних витрат, оптимізації процесів акумуляції ресурсів для модернізації та реконструкції житлового фонду.

Освітній потенціал визначає характер і рівень розвитку продуктивних сил будь-якої країни. Для підвищення ефективності виробництва необхідно спрямувати економічну політику на розв'язання таких функціональних проблем (у сферах – освіти, культури, науки), які сприяють зростанню інтелектуального потенціалу суспільства. В Україні щорічно закінчує середню школу близько 370 тис. чол., вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації – понад 190 тис., III-IV – 160 тис. Лише в 2006 р. 551,6 тис. осіб закінчили вищі навчальні заклади.

Перехід до ринкових відносин супроводжується рядом негативних тенденцій у розвитку галузі та викликанні накопиченого інтелектуального потенціалу. Це полягає, насамперед, у девальвації знань і вузівського диплому, соціальній незахищеності інтелектуальної праці. Намітилась тенденція до зниження суспільних запитів на фахівців. Майже половина всіх типів професій, з яких здійснюється підготовка в навчальних закладах, не потрібна на ринку праці. До 50% молодих спеціалістів перекваліфіковується, не працювавши за фахом, отриманим в учбовому закладі. Слабішають і втрачаються зв'язки між вищими навчальними закладами і підприємствами. Спостерігається розбалансованість структури та обсягів підготовки фахівців і потреб економіки на етапі становлення ринкових відносин, чим підриваються самі основи освітньої системи. Певна частина молоді не орієнтована на одержання наукомістких, сучасних професій, готова задовольнитися примітивним культурно-освітнім рівнем, що забезпечує сумнівний матеріальний достаток.

В перспективі ймовірно зниження інтелектуального потенціалу суспільства, зокрема, за рахунок зменшення чисельності тих, хто навчається. У наступний час спостерігається зменшення чисельності тих, хто навчається в середніх і професійно-технічних освітніх закладах. Якщо в 1995/96 навч. р. у вищих закладах освіти I-II рівнів акредитації навчалось 617,7 тис. чол., то в 2001/02 навч. р. – 561,3 тис. У межах вищої школи спостерігається тенденція різкого зниження показників по закладах I-II рівнів акредитації і зростання – по III-IV рівнях акредитації. Останнє зумовлене різким збільшенням кількості закладів недержавної форми власності та контингенту студентів у них. Таке становище не може не турбувати освітян та суспільство в цілому, оскільки не забариться негативно позначитись на економіці, соціальних процесах, які відбуваються в нашому суспільстві.

Досвід розвинених країн свідчить: подоланню економічних негараздів сприяла саме продумана система освіти, котра є гарантом збереження і зростання інтелектуального потенціалу суспільства. Іншими словами, якісне оновлення системи освіти, її адаптація до структурних змін є суттєвим фактором успіху економічних перетворень. Відомий економіст Т.Ф.Друкер відмічає, наприклад, що Японія – країна, бідна на природні ресурси – вивела себе із занепаду завдяки високому професіоналізму, висококваліфікованій праці, високому рівню освіченості.

Підвищенню освітнього, професійно-кваліфікаційного рівня населення велика увага надається практично в усіх високорозвинених державах з соціально орієнтованою економікою, свідченням чого є значні обсяги фінансування галузі.

Скажімо, в США державні витрати на розвиток освіти досягають 80-90% загальних. Тут, як і в більшості європейських країн, вкладення в освіту прирівнюються до інвестицій в основний капітал, оскільки зростання ефективності виробництва значною мірою залежить від забезпечуваних розвитком освіти кваліфікації робочої сили, її професіоналізму.

В середині XX ст. на Заході з'явилась теорія «людського капіталу», її витоки спочатку обґрунтував І.Фішер, а пізніше – Т.Шульц, Г.Беккер, Б.Вейсберд, Дж.Мінцер, включивши до поняття людського капіталу такі показники, як знання, інтелектуальні та професійні здібності людини. Цим зумовлюється і продуктивна природа інвестицій у розвиток освіти. Концепція людського капіталу передбачає, що розвиток освіти, відтворення інтелектуального потенціалу сприятиме зниженню тиску соціально-економічних потрясінь на людину і суспільство.

Актуальною проблемою є розробка такого організаційно-економічного механізму, котрий забезпечив би підвищення якості навчання, підготовки кадрів на всіх рівнях. Разом з іншими факторами цьому має сприяти поступове введення гнучких і динамічних освітніх стандартів, перехід від уніфікованої системи освіти до варіативної. До речі, зазначена тенденція намітилась у нашій державі ще до початку переходу на ринкові відноси-

ни. Впровадження ринкових відносин дозволяє молоді швидше адаптуватись в умовах появи різних форм власності, масової зміни зайнятості, професій. Вдосконалення системи освіти передбачає тісну взаємодію освітніх і економічних процесів, створення єдиного центру, консолідуючого творчі сили та інтелектуальний потенціал населення регіону, використовуючого ресурси регіону для розвитку системи неперервної освіти, а також перехід від нової освітньої політики до нової економічної політики в сфері освіти. Конструктивні зміни очікують систему управління освітою. Зрозуміло, що повернення до адміністративно-командної системи не відбудеться, управляти освітою, спираючись на стару економічну модель, вже неможливо.

Основним джерелом фінансування галузі, як і в розвинених країнах світу, має бути держава. Це, в свою чергу, передбачає розробку гарантованих нормативів бюджетного фінансування, спроможних забезпечити стабільне функціонування галузі, оплату праці зайнятих, дотримання освітніх стандартів. В умовах дефіциту бюджетного фінансування йде пошук шляхів збільшення позабюджетного фінансового забезпечення. Одним з них могло б бути запровадження в системі освіти соціального накопичення, кредиту і страхування. Суттєвою допомогою у вирішенні цієї проблеми буде, на наш погляд, вдосконалення податкового законодавства, зокрема, введення податкових пільг підприємствам – меценатам або спонсорам розвитку освіти. Витрати населення на отримання освіти доцільно вилучати з оподаткованої частини доходів (такий досвід уже напрацьовано в Росії). Податкові пільги, стимулюючи підприємства вкладати ресурси в освіту, виділення цільових трансфертів (субсидій) певною мірою сприятимуть організації належних умов функціонування галузі на перехідному етапі.

Освіта покликана створити фундамент майбутнього добробуту і національної безпеки України, адже саме вона здійснює активний вплив на розвиток виробництва, формування людини, процеси зміни соціальної структури. Основні показники розвитку освіти Харківської області наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні показники розвитку освіти Харківської області у динаміці за 2004-2006 рр.

Показники		2004 р.	2005 р.	2006 р.	2006 р. у % до 2005 р.
Постійні дошкільні заклади освіти (мережа і чисельність в них дітей)	од.	607	607	607	100,0
	тис. осіб	54,1	55,7	56,0	100,5
Середні навчальні заклади (мережа і чисельність в них учнів)	од.	989	983	983	100,0
	тис. осіб	304,9	284,2	275,5	96,9
Професійно-технічні навчальні заклади (мережа і чисельність в них учнів)	тис. осіб	59	59	59	100,0
	тис. осіб	26,2	24,1	24,2	100,4
Вищі навчальні заклади (мережа і чисельність в них студентів)	од.	90	92	92	100,0
	тис. осіб	279,1	291,8	301,7	103,4
Кількість комп'ютерів у загально-освітніх школах	од.	6110	6647	7187	108,1
Кількість користувачів INTERNET	од.	495	565	640	113,3

В 2005-2006 навчальному році в області функціонувало 983 загальноосвітні навчальні заклади, в яких навчалось і виховувалось 284,2 тис. учнів.

В області розширюється мережа загальноосвітніх навчальних закладів для обдарованої молоді (ліцеї, гімназії, коледжі). Мережа навчальних закладів нового типу зросла в порівнянні з 2005 навчальним роком з 108 одиниць до 117.

Майже 113 тис. дітей і підлітків (37% від загальної кількості дітей шкільного віку) притягнуто до занять в 118 позашкільних навчальних закладах.

Дошкільну освіту здобувають в 607 дошкільних навчальних закладах 55,7 тис. дітей, що становить 46,9% від їх загальної кількості. Однак існує диспропорція в наданні освітніх послуг дошкільникам у місті (53%) і в селі (45%).

В 2005-2006 навчальному році охоплено безкоштовними перевезеннями 13,7 тис. учнів і 1,7 тис. педагогічних працівників, тобто, відповідно, 23% і 20% від їх загальної чисельності в сільській місцевості.

В 2005 р. було придбано 40 автобусів за кошти різних джерел фінансування. Встановлено 579 комп'ютерів: 265 - за рахунок державного бюджету, 238 - за рахунок місцевого бюджету і 76 - за спонсорські кошти. В області на 1 комп'ютер доводиться 40 учнів. До мережі Інтернет підключено 565 шкіл (понад 60%), у тому

числі в сільських районах - 351 школа (52,9%).

Мережа установ професійно-технічної освіти області включає 59 професійно-технічних навчальних закладів. Навчання здійснюється по 163 професіях і 4 спеціальностях. Загальний контингент учнів і слухачів в 2006 р. склав 24137 чол.

Харківський вузівський регіон поєднує 92 вищих навчальних закладів всіх рівнів акредитації і форм власності, в них навчається понад 291,8 тис. студентів (в 2004-2005 навчальному році в 90 вищих навчальних закладах навчалось 280 тис. студентів).

Пріоритетами розвитку системи освіти Харківщини, реалізація яких сприятиме досягненню головної мети її функціонування, втіленої у забезпеченні конституційних гарантій доступності та рівності прав громадян на отримання освіти, поліпшенні інтелектуальних та професійно-кваліфікаційних характеристик людського капіталу, підвищенні культурного рівня, вдосконаленні моральних засад і світогляду населення, є [8, с.24]:

- спрямованість на регулярне покращення наукового рівня, фундаментальності та практикоорієнтованості базових і фахових знань, якість котрих гарантуватиме конкурентоспроможність споживачів освітніх послуг на ринку праці;

- поглиблення впливу всіх ланок системи освіти на процеси соціалізації та всебічного розвитку особистості як найвищої соціальної цінності;

- формування оптимальних в умовах ринкових відносин кваліфікаційних і психологічних ознак професійної придатності економічно активного населення;

- становлення системи безперервної освіти на основі принципів її спадкоємності, багатоступеневості структури та об'єднання освітнього простору.

Головна мета розвитку системи охорони здоров'я Харківщини на період до 2015 р. полягає в забезпеченні доступної медичної допомоги та санітарно-епідеміологічного благополуччя населення в межах конституційних гарантій та державних стандартів. Водночас результативність діяльності зі збереження та поліпшення стану здоров'я населення в умовах падіння народжуваності нижча рівня, необхідного для простого відтворення населення, та збільшення питомої ваги неповних сімей і осіб у віці, старшому за працездатний, передбачає виконання заходів, спрямованих на боротьбу з бідністю, створення гарантій зайнятості та скорочення безробіття, соціально-економічну підтримку молоді, молодих сімей та сімей з дітьми.

Особливості розвитку медико-демографічної ситуації зумовлюють необхідність підвищення ефективності використання кадрового потенціалу, зміцнення матеріального вдосконалення організаційно-управлінського механізму системи охорони здоров'я, реально можливих лише за достатніх обсягів фінансування.

Реформування системи охорони здоров'я відповідно до сучасних економічних засад і передових технологій організації медичної допомоги забезпечить підвищення якості та доступності послуг для населення, сприятиме остаточному становленню в області єдиного медичного простору, сформує підґрунтя для покращення стану здоров'я жителів області, відображеного в тенденціях стабілізації народжуваності, зменшення смертності (насамперед осіб працездатного віку) та подовження тривалості життя [7, с.62].

Досягнення пріоритетів розвитку культури Харківщини вимагає реалізації заходів щодо: створення об'єктивних умов для широкого доступу до творів мистецтва всіх верств населення; залучення, разом із державними, коштів українського та закордонного підприємництва, банківського капіталу, прибутків від платних форм діяльності закладів культури; відродження, збереження та зміцнення ресурсної бази закладів культури та мистецтва, їх технічне переоснащення; реформування системи оплати праці в закладах культури та мистецтва; сприяння передачі в державну власність об'єктів культури, які перебували при підприємствах та інших структурах, і фінансування їх утримання та діяльності за рахунок відповідних бюджетів; послідовне формування максимально сприятливих умов для розвитку недержавних закладів культури.

Метою розвитку рекреаційної сфери Харківщини на період до 2015 р. є подальше зміцнення туристично-екскурсійного та санаторно-курортного обслуговування, розширення асортименту рекреаційних і туристичних послуг, створення матеріально-технічної і кадрової бази, необхідної для формування конкурентоспроможних на державному та міжнародному ринку рекреаційних послуг.

Висновки:

1. Система державного регулювання соціальної сфери, її методологія та практика повинні бути спрямовані на досягнення стратегічної мети – прискорення науково-технічного розвитку і підвищення ефективності функціонування виробничого комплексу регіону.

2. Найбільш важливими напрямками соціального розвитку Харківщини є наступні: реальні доходи та витрати; колективні, громадські та особисті послуги; торгівля та ресторанне господарство; житлово-комунальне господарство; транспортне обслуговування населення; освіта; охорона здоров'я; культура; туризм, рекреаційна діяльність

3. Визначені пріоритети стратегії соціального розвитку і підвищення добробуту населення Харківщини необхідно враховувати в практичній діяльності Харківської облдержадміністрації та виконавчих органів облас-

ної ради при розробці планів і програм економічного та соціального розвитку регіону.

Література:

1. Данилишин Б.М., Куценко В.І., Остафійчук Я.В. Сфера та ринок послуг у контексті соціальної модифікації суспільства: Монографія.- К.: ЗАТ «Нічлава», 2005.- 328 с.
2. Данилишин Б.М., Куценко В.І. Культурно-освітня сфера як соціальна база підтримки ринкової трансформації в Україні.- К.: РВПС України НАН України, 1999.- 122 с.
3. Куценко В.І., Остафійчук Я.В. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект: Монографія / За ред. С.І.Дорогунцова.- К.: Оріони, 2005.- 400 с.
4. Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2011 року.- Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003.- 204 с.
5. Третяк В.П. Вопросы финансирования здравоохранения в условиях реформирования // Сучасні проблеми дерматовенерології, косметології та управління охороною здоров'я: Збірник наукових праць / За ред. П.П.Рижка.- Вип. 5.- Харків: Прапор, 2007.
6. Третяк В.П. Принципи соціально-економічної політики держави // Вісник ХНУ ім. В.Н.Каразіна.- 2006.- № 730.- С.62-64.- (Проблеми стійкого соціально-економічного розвитку України).
7. Третяк В.П., Пакулін С.Л. Розвиток сфери охорони здоров'я як пріоритетний напрямок соціальної політики України // Третя міжнародна науково-практична конференція «Альянс наук: вчений – вченому» (7-8 травня 2007 року): Збірник наукових праць.- Том 1.- Дніпропетровськ: ПДАБА, 2007.- С.61-63.
8. Третяк В.П., Пакулін С.Л. Освіта в системі факторів економічного зростання // Матеріали III Международной научно-практической конференции «Научное пространство Европы – 2007» (16-30 апреля 2007 г.). Том 4. Экономические науки.- Днепропетровск: Наука и образование, 2007.- С.23-25.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2007 р.